

Хваліте Його звуком трубним, хваліте
Його на арфі та гуслах!

Хваліте Його на вбні та танцем,
хваліте Його на струнах та флейті!
Хваліте Його на цимбалах дзвінких,
хваліте Його на цимбалах гучних!
Все, що дихає, — хай Господа хвалить!
Алілуя!

Псалом 150

Пробудження національної свідомості серед української інтелігенції у XIX — на початку XX ст. обумовило поширення популярності кобзарів також серед патріотично настановлених міських верств. Однак більшість дослідників, як фахівців так і аматорів, вбачали в "кобзарстві" та "лірництві" явище суто мистецьке (літературно-музичне).

В советські часи проблеми духовності взагалі були, м'яко кажучи, не в пошані. Тому вивчення кобзарства звужувалось до проблем виконавської майстерності та літературно-музичної самобутності цього виду народної творчості.

Сьогодні, відкинувши різні спекулятивні трактування, потрібно насамперед визнати, що основною характерною ознакою кобзарства, як явища, була його духовність. З цього випливає світогляд і місія кобзарства: не збуджувати людину до певних фізичних дій, а розбудити людську душу. Допомогти людині усвідомити себе Божим творінням. Віднайти і зрозуміти свою особисту місію в цьому складному світі речей та спокус. Самовдосконалитися до рівня духовної людини. Духовний початок стоїть над усім мирським, він є наддержавним, наднаціональним. Це те, чого повинні прагнути люди в усьому світі. Мабуть тому подібні духовні осередки існували і в інших народів (східні суфії, "святі люди", буддійські "архати" (достоїники). Їхні життєві принципи полягали у здобуванні знань від наставника майстра, у благочестивості, стриманості, праведності, дотриманні релігійних звичаїв. "Відома їхня протидія офіційному богословію, відданість народній етиці і моралі, завдяки чому вони здобули собі славу "Божих старців" серед народу... У світоглядних уявленнях носія епосу, в системі здобувань і знань є немало

спільного зі східними релігійними уявленнями про добування "світла із власної темноти". (С.Триця "Укр. думи в міжетнічному діалозі").

Усі старосвітські кобзарі, бандуристи та лірники завжди були структурно об'єднані у досить таємні та закриті для сторонніх організації, що звалились: "цехи", "гурти", "братства" і т.п. Саме "цех" і був тим виховним, духовним, фаховим, керуючим та контролюючим центром кобзаріолірництва. Починаючи з молодого учня — "підмайстра", до прийняття у зрілому віці другої присяги та почесного звання "панотця", відбувалося духовне, моральноетичне та фахове формування, яке тривало майже все життя. У самому значенні слова "старець", а саме так звали у народі кобзарів та лірників, закладена концепція процесу людського самовдосконалення. Схематично цей процес відбувався таким чином:

1) "Пан-майстер" (вчитель) починав виховання учня (підмайстра) з привчання до жебрацтва. Тільки свідомо опустившись на найнижчу сходинку соціального стану, тільки зломивши людську гординю, можливо ступити на шлях духовного існування.

2) Оволодіння репертуаром, співом та грою на музичному інструменті відбувалося в умовах мандрівного життя, без романтичних ілюзій, з яким розумінням потреби оволодіння фахом. Паралельно підмайстер знайомився з цеховими звичаями та ритуалами.

3) Контактний навчальний процес закінчувався ритуалом, що звався "визвілок" чи "одклінщина". Молодий кобзар чи лірник приймав першу присягу і надалі мусив дотримуватись певних моральних принципів, правил поведінки та форм взаємостосунків.

4) Подальший шлях був більш самостійний, але постійно підконтрольний цехові. Якщо "визволенний" опускався до порушення принаймні морально-етичного боку життя, як у випадку з Остапом Вересаєм, то на судній раді цього відступника відлучали від цеху та панібратства.

5) Наступний етап "другої присяги" міг відбутися через кілька десятків років, коли вже у зрілому віці кандидата знайомили з "Устиянськими книгами". Як мовиться в одній із заповідей присяги: "По близькому часу до смерті моєї відкрию тайники мудрости — Книг Устиянських — тому, кому довірюсь сердцем своїм і хто унаслідую діло моє". (ІМФЕ, д 8-4, од зб. 338 арк 53-54).

У тих таємних усних книгах були зафіксовані ритуали та звичаї, тексти та поради, оповідання про кобзарів, та оповідання духовні, історичні та філософські, самовчитель лебійської мови —

професійної мови спілкування "старців".

Тільки після проходження такого життєвого та повчального курсу починався справжній кобзар, мудрий "Старець".

"Увесь репертуар був чітко організований в єдину систему. Кожен твір мав своє певне місце в сакральних кобзарсько-лірницьких "Устиянських книгах" (М.Гримич "Виконавці українських дум").

В репертуарному реєстрі, зафіксованому багатьма дослідниками, окрім професійних текстів, домінували Псалми та канти, в значно меншій кількості були історичні, алегоричні, повчальні, розважальні пісні, танцювальні мелодії. Думи виконували не всі кобзарі, до речі, довгі епічні твори називались: козацькі псалми, невольницькі псалми, псалми про старовину і т.п.

Оце і є репертуар, що прийнято називати традиційним.

Віками відбувалося становлення українських народних інструментів, формувалася їх конструкція, стрій, спосіб гри. Тому стає зрозумілою легенда щодо створення кобзи "самим Господом Богом і всіма святими", записана Дмитром Яворницьким в "Історії запорізьких козаків". Традиція співу псалмів у супроводі струнних інструментів має в Україні дуже глибоке коріння і перейнята кобзарями багато віків тому.

Один з останніх старосвітських бандуристів, що зберіг, окрім давнього музичного інструменту, ще й традиційний репертуар минулщини, Г.К.Ткаченко стосовно власне естетики (чи манери) виконання говорив: "Кобзар не співає, він переживає". В традиції кобзарсько-лірницького музичування не можна було користуватись голосом та грою як самоціллю. Не можна було хизуватись силою звуку, висотою голосу, "голюю" віртуозністю гри, бо то від "лукавого". Тому, на перший погляд, чи послух, певна динамічна одноманітність і є традиційною манерою кобзарського виконання.

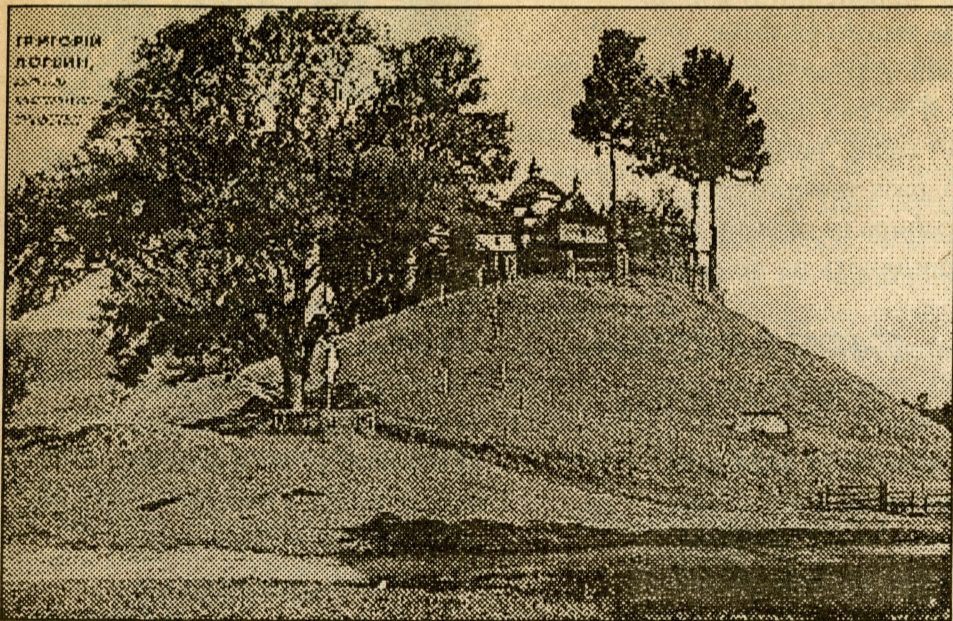
Кобзарство не є мистецтво в розумінні естетичної насолоди. То — найдавніше традиційне духовно-етнічне явище, що об'єднало у собі філософський спосіб мислення, духовний спосіб життя, де спів та музика є лише формою спілкування з людьми, способом передачі певної сутнісної інформації.

Т.Г.Шевченко, який чув справжніх кобзарів і зрозумів їхню місію, так писав у поемі "Перебендя":

"...Старий заховався

В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмавав,
Щоб люде не чули, бо то Боже слово,
То серце по волі з Богом розмовля,
То серце щечече Господню славу,
А думка край світа по хмарі гуля".

Володимир КУШПЕТ,
м.Київ

Окреме число журналу "Образотворче мистецтво" під назвою "Ти — творець" (Українське мистецтво. Поклик часу) — редактор і упорядник Микола Маричевський, попри замовчування, все ж стало помітною подією в нашому культурному житті.

На тлі кризи і спустошення та формування квазі-України олігархії воно вирізняється протилежним — густим і справжнім українським повітрям, любов'ю та пієтетом до наших святинь, до скарбів нашого народу.

І звісно ж авторами його стали не мітичні "етносакральники", а поважні мистецтвознавці, художники, поети, журналісти та музейні працівники усієї країни. Особливу увагу привертають матеріали Г.Логвина про українську дерев'яну архітектуру, матеріали про творчість Ганни Собачко-Шостак, дискусія про долю і значення музею І.Гончара, нарис С.Кононенко про Катерину Білокур та багато інших.

В українського народу існує легенда про злого духа, який прикутий до скелі, допоки люди ще пишуть писанки (про це повідомляє журнал). Висловимо надію, що цьому певною мірою сприятиме і саме видання...

Щоб замовити його або придбати в Києві, слід зателефонувати:

(044) 212-02-86 — п.Микола Маричевський

або ж листовно: 254655, Київ-54,

вул. Артема 1/5, кім.513

Ілюстрація: світлина з журналу "Ти творець"

Ю.ВІТАШ